

Salvatore Ortisi: *Die Stadtmauer der raetischen Provinzhauptstadt Aelia Augusta - Augsburg. Die Ausgrabungen Lange Gasse 11, Auf dem Kreuz 58, Heilig-Kreuz-Str. 26 und 4. S. prispjevoma Lotharja Bakkerja in Mechtilde Overbeck.* Augsburger Beiträge zur Archäologie 2. Wißner-Verlag, Augsburg 2001. ISBN 3-89639-288-3. 308 strani, 47 slik, 73 tabel, 22 prilog.

Utrdbe Elije Avguste, glavnega mesta province Recije, ki ležijo na območju današnjega Augsburga, so eden najpomembnejših rimskih spomenikov v južnonemškem prostoru. Prvotni vojaški tabor, je dobil pod Hadrijanom mestne pravice in najpozneje tedaj postal sedež prokuratorja province Recije.

V študiji Salvatorja Ortisija so analizirana štiri velika moderna zaščitna izkopavanja na območju mesta Augsburga, ki so potekala med leti 1986 in 1994: Lange Gasse 11, Auf dem Kreuz 58, Heilig-Kreuz-Str. 26 in 4. Raziskani so bili krajši odseki zahodnega obzidja s stolpom ter območja ob obzidju z obrambnimi jarki, grobovi in različnimi naselbinskimi ostanki, predvsem jamami in vodnjaki.

Raziskovanje augsburškega mestnega obzidja ima dolgo tradicijo, zelo pomembno je bilo predvsem delo Ludwiga Ohlenrotha. Njegove izsledke je Ortisi predstavil in uporabil pri interpretaciji.

V knjigi so najprej razloženi nepremični arheološki ostanki, ki jim sledi analiza izbranih skupin najdb. Med drobnim kovinskim gradivom so pomembni ostanki vojaške opreme, ki kronološko segajo od zgodnje do pozne antike. Ortisi je obravnaval tudi sigilato, fino keramiko in amfore, pri čemer sta ga zanimala predvsem kronologija in poreklo posodja. Primerjalno je predstavil zaključene keramične sklope iz tretje četrtine 2. st. in iz druge četrtine 3. st., kjer je obravnaval spremembe v navadni keramiki. Argonnsko sigilato je v posebnem poglavju obdelal L. Bakker. Katalog in table so urejeni po arheoloških sklopih, ki so v katalogu argumentirano datirani. V katalogu je opisano vse drobno gradivo, slike na tablah pa prinašajo le izbrane kose.

Zelo pomembno je poglavje z arheološkim in zgodovinskim izvednotenjem celotnega gradiiva. Ortisi je s pomočjo natančno datiranih sklopov rekonstruiral gradbene faze. S pritegnitvijo problematike širokega evropskega prostora pa je razložil pomen posameznih faz utrjevanja. Zahodno območje Elije Avguste je bilo poseljeno od flavijskega obdobja dalje. Po novcih in sigilati se da gradnjo prvega obzidja in dvojnega jarka pred njim datirati v šestdeseta leta 2. st., v čas grožnje germanskih vpadov. Pred gradnjo so zasuli starejše jame in vodnjake, ki so ležali na trasi obzidja.

V prvi tretjini 3. st. sta bila jarka popravljena. V času okoli 240 je bila uničena naselbina, ki je ležala pred mestnim obzidjem. Plast je datirana s kalupi za novčne ponaredke (o tem posebej govori prispevek M. Overbeck), v ruševinah pa so bila najdena človeška okostja. Gre za katastrofo povezano z germanskimi vpadi. Ni pa še jasno, če je bila prizadeta tudi notranjost mesta. Po tej katastrofi mesta izven obzidja niso več obnavljali.

Na območju jarkov je bilo odkrito majhno germansko grobišče iz konca 3. st. V konstantinskem času so obzidje predelali po novem konceptu. Dogradili so izstopajoče stolpe, ki imajo temelje iz spolij. Dodali so še en obrambni jarek, ki je bil premaknjen navzven.

Zadnja popravila jarkov sodijo v konec 4. ali na začetek 5. st., kmalu potem pa je moral obzidje propasti.

Knjiga je odlično, racionalno delo, ki je nastalo kot disertacija na Univerzi v Münchnu. Na podlagi modernih izkopavanj ter natančne analize stratigrafije in najdb se je izluščila zgodovina tako ozkega območja kot tudi zgodovina mesta s številnimi vzponi in padci. Ortisi je v široki študiji obravnavano problematiko izvrstno vpel v zgodovino province Recije in jo vključil v spremembe in pretese, ki jih je doživljal širši prostor rimskega imperija.

Jana HORVAT

Cinzia Vismara, Maria Letizia Caldelli: *Epigrafia anfiteatrale dell'Occidente Romano V. Alpes Maritimae, Gallia Narbonensis, Tres Galliae, Germaniae, Britannia.* Vetera 14. Edizioni Quasar, Roma 2000. 263 str., številne fot. in risbe med besedilom.

Pričujoča knjiga je 14. zvezek prestižne, pretežno epigrafske serije *Vetera*, ki jo že od leta 1987 izdaja Silvio Panciera, in hkrati 5. zvezek podserije *Epigrafia anfiteatrale dell'Occidente Romano (EAOR)*, ki jo po prezgodnji smrti Patrizie Sabbatini Tumulesi izdaja Gian Luca Gregori. V seriji *EAOR* so doslej izšle knjige, ki so bile posvečene italiskim regijam, manjka še 1. regija Kampanija in napisi iz amfiteatrov v Rimu, predvsem iz Koloseja. Slednji je že v tisku in bo izšel kot 15. zvezek *Vetera*. Knjiga avtoric Vismare in Caldellijeve pa vsebuje napise, povezane z amfiteatri v naslednjih provincah: v Obmorskih Alpah (*Alpes Maritimae*), Narbonski Galiji (*Gallia Narbonensis*), v Treh Galijah, obeh Germanijah in Britaniji; skupno obravnava 88 napisov.

Knjiga je razdeljena na dva velika dela: katalog in epilog ter splošne ugotovitve. Na koncu knjige so analitični indeksi, zelo pregledni in praktični, saj vsebujejo poleg epigrafskih indeksov še kazalo modernih avtorjev in citiranih mest iz antičnih avtorjev ter tabele s fotografijami. Oba glavna dela sta razdeljena na podpoglavja. Katalog napisov je geografsko razdeljen na dva večja dela: v prvem so obravnavani napisi Obmorskih Alp in Narbonske Galije, v drugem pa napisi ostalih provinc. V vsakem od teh delov pa si napisi sledijo po določenem, vsebinsko smiselnem vrstnem redu, tako so na prvem mestu maloštevilni napisi, ki se nanašajo na upravljanje prirediteljev, za kar so bili zadolženi vladarski prokuratorji. Napisi te vrste so redki in v Obmorskih Alpah in Narbonski Galiji sploh niso znani. Sledijo jim napisi, ki se nanašajo na igre in predstave z živalmi, dalje napisi gladiatorjev, gladiatorjskih šol in mladinskih organizacij (*iuvenses*). V 4. sekciji so navedeni napisi, ki se nanašajo na amfiteatre in na z njimi povezane zgradbe, v prvem delu pa so izjemoma dodani še medaljoni z uprizoritvami gladiatorjev in gladiatorjskih bojev, ki so bili najdeni v dolini Rodana.

Nekaj napisov na posebej zanimiv način osvetljuje funkcioniranje amfiteatrov. Iz severskega obdobja je znan vladarski prokurator Lucij Didij Marin, ki je imel na skrbi "gladiatorjske družine" (*familiae gladiatoriae*) v galskih, hispanjskih in germanskih provincah, Britaniji in Reciji (*ILS* 1396). Njegova naloga je bila med drugim skrbeti za nabor gladiatorjev, ki so jih pošiljali predvsem v Rim, nekaj pa tudi v lokalne amfiteatre, ter za njihovo izšolanje. Bil je zadolžen za zelo veliko geografsko območje, kar je mogoče razlagati s tem, da so bile gladiatorjske šole razmeroma redke oz. s tem, da je vladar želel čim bolj centralizirati finančno upravo.

Uprizoritve lova na divje zveri so zahtevale ulov zelo velikega števila divjih živali, kar je pomenilo, da je obstajal specializiran kader, ki je skrbel za lov – bodisi v okviru vojske, bodisi da so angažirali lovce v civilu – ter za čuvanje ujetih živali. Za vse te funkcije imamo iz obravnavanih provinc tudi epigrafska pričevanja. V Kölnu (*Colonia Claudia Ara Agrippinensium*) je bilo odkrito posvetilo Diani, ki ji ga je dal postaviti stotnik 1. minervijske legije Kvint Tarkvij Restitut, ki je v šestih mesecih ulovil kar 50 medvedov. Iz istega mesta je znano še eno posvetilo Diani, ki ji ga je dal postaviti stotnik 6. zmagovite legije Avel Tici Sever; ta je za prostor, kjer so imeli ujete živali, oskrbel ograjo. Znani so tudi specializirani lovci na medvede, *ursarii*. Njihova zavetnika, ki so se jima pogosto priporočali, sta bila Diana in Silvan.

V Narboni je bil najden žal zelo fragmentaren napis, v katerem je omenjen Fadij Sintrof, ki je zapustil vsoto 33.000 sestercejev, da bi iz obresti vsako leto na dan njegovega rojstnega dneva uprizorili gladiatorjske igre. Za njegov testament je bil zadolžen njegov sin. Fadiji so bili bogata trgovska družina v Narboni. Znanih je tudi nekaj visokih mestnih uradnikov